

**Kontra Miklós – Bakró-Nagy Marianne szerk.,
A nyelvészetről – egyes szám első személyben II.**

Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Szeged, 2009. 224 lap

Mire jó a visszaemlékezés? Kérdezhetjük ezt akár a „Mire jó a nyelvtudomány?” kérdés mintájára, mely kérdés először Fodor István könyvének címe volt, majd sok egyetemi órán a nyelvtudományba való bevezető órák alapkérdésévé vált, minthogy innen kiindulva jól szét lehetett tekinteni minden olyan területre, ahol a nyelvészetnek kutatni valója, akár

alapkutatásokat, akár társadalmat érintő feladata volt. Nem véletlenül jutott eszembe a könyvcím, hanem azért, mert az ismertetendő könyv erre a kérdésre is ad válaszokat, részben az inspiráló kérdések következtében, részben meg azért is, mert a szerzők – saját pályájuk elemeinek felidézése közben – mintha ilyen kérdésre is válaszokat keresnének, megkeresnék saját válaszaikat arra, hogy mi mindenre jó a nyelvtudomány.

1. A könyv esszégyűjtemény, visszaemlékezéseknek és nyelvtudományról megfogalmazódó nézeteknek gyűjteménye, valamint – a címbeli egyes szám első személynek megfelelően – a mindehhez hozzákapcsolódó érzések, viszonyulások, attitűdök sajátos tükré. Folytatásként, hiszen ez a második kötet. Az első 1991-ben jelent meg, a szerkesztők (egyszersmind kérdésfeltevők) és maguk a kérdések azonosak az első és a második kötetben. Csak a válaszolók köre lett más, ezúttal a következő nyelvészek adták közre emlékeiket és gondolataikat: Balogh Lajos, Bánréti Zoltán, Békési Imre, Csúcs Sándor, Décsy Gyula, Fodor István Kara György, Kassai Ilona, Keresztes László, Keszler Borbála, Kiss Jenő, Kiss Sándor, Klaudy Kinga, Kocsány Piroska, Mátai Mária, Nyomárkay István, Péntek János, Sebestyén Árpád, Szende Tamás, Szépe György, Varga László. Mint látható, a majd húsz év eltelte után ugyanannak a korosztálynak további képviselőit kérték fel válaszadásra, az 1946-ban vagy előtte született nyelvészeket (az első kötetben az 1945 előtt születetteket).

A szerkesztői előszó szerint az ezúttal felkérteknek mintegy kétharmada írt végül is a kötetbe. Az első kötetről több recenzió született, folyóiratunkban Kiss Jenő ismertette (MNY. 1992: 104–8), ott is elolvasható és a fenti soroláshoz kapcsolható az első kötet válaszadóinak névsora. Valójában a két kötetet együtt érdemes forgatni, és elemezni is, azonban itt csak a második kötetéről lesz szó. És nem is elemzésről, inkább némiképp szubjektív bemutatásról, ez jobban is illik talán a (kötetet létrehozó szándéktól nem idegenül) sok szubjektivitást, olykor vallomást tartalmazó könyvhöz. Nem mérlegelem viszont, szubjektíven sem, hogy kiknek az írása került be vagy nem került be a kötetbe. A szerkesztők joga, hogy azt a nemzedéket és azt a csoportot kérdezzék meg, amelyikre kíváncsiak, és a megkérdézettek, hogy részt vesznek-e ebben. Mindenképp szerencsésnek gondolom, hogy a nyilatkozók köre nem túlzottan heterogén, kort, korszakot tekintve semmiképp sem az. A szűkebb szakterület tekintetében elég széles ugyan a skála – ebben a nyelvészeti folyóiratban nem hiszem, hogy be kellene mutatni, ki melyik szakterületnek gazdája, vagy mely területeken jeleskedett –, mégis van közös alap arra, hogy egy majdani tudománytörténeti feldolgozás viszonylagos egységben is láttassa azt, ami itt a múltból emlékező, jelenről elmélkedő írásokból kiolvasható.

A kérdésekre visszatérve: mire valók az ilyen visszaemlékezések? Miért lehet fontos a saját tudományágról és a saját tudományos élettörténetéről való gondolatok összegyűjtése, közreadása? Különösképpen, hogy jelenig érnek, a jelent is boncolják.

Egyrészt beleláthatunk abba, kitekintve saját szűkebb területeinkről, hogy mi minden van – és mi minden volt, meg mi minden lehetne – a nyelvtudományban. (Nem lenne annyi téves elképzelés a nyelvészetről és nyelvészekről a társadalomban sem, ha például ebbe a könyvbe beleolvasnának azok is, akik a nyelvészeket a helyesírási szabályok megtervezőivel azonosítják, esetleg írás- és beszédkorlátozóknak tartják. De ez a széles olvasókör nem csupán azért nem képzelhető el, mert a kötet összesen 500 példányban jelent meg.)

Másrészt a visszaemlékező, életpályákat máig erően bemutató írások nyomán egy generáció önképe bontakozik ki. Néhány idősebb megszólított írása révén valamelyest beleraj-

zólódik ebbe a képbe az előző generáció önképe is, előzményként, és rávetülve a róluk és kortársaikról az utódok által megrajzolt képre. Lényegében a XX. század az, főként annak második fele, melyre ráláthatunk most így, és benne a nyelvtudomány művelőinek és oktatóinak jól körülhatárolható tevékenységére. A korról, ha nem is eleget, de sokat tudunk, tudjuk, hogy a történelmi események, s általában a politikai, tudománypolitikai, ideológiai mozgó háttér mennyire befolyásolta a kutatási lehetőségeket és irányokat, ebből következően a tudományos élettér egykori viszonyai és keretei megnehezíthették a mostani visszatekintéseket is.

Legyen a történészek, tudománytörténészek dolga és gondja, hogy a saját elbeszélések, az életutak saját elmondásai alapján hogyan választanak hiteles történelmi nézőpontot a valóság megtalálására, és hogy mire jutnak azzal a nagy kérdéssel, hogy ilyen nézőpont egyáltalán választható-e, megtalálható-e (vö. GYÁNI GÁBOR, *Történetírói nézőpont és narratív igazság*. Magyar Tudomány 2003: 16–25). Nem feltétlenül kell most az ilyen dilemmákkal szembenéznünk, a megismerés ezúttal számunkra lehet más, mint filozófiai fogalom, lehet mindennapos emberi tevékenység.

Bizonyosra vehetjük, hogy a kötet – nyilvánvalóan főleg nyelvész és társadalomkutató – olvasói sok figyelemre méltót találnak ebben a könyvben, emlékező és emlékeket elemző, a megtett utak jellemzésére törekvő, és még további utakat kereső írásaiban. Az sem mellékes, hogy több mint jóleső dolog kollégákról (tanárokról, tanítványokról) elolvasni, megtudhatni azt, amit eddig nem. Például, hogy mit szeretne még megírni, kutatni, befejezni. Sokszínnú a kép.

Ha viszont a nyelvész életutak kezdeteire nézünk, hasonlóságokat találunk. Az eltérő indulások és indítatások ellenére, és a véletlenek szerepének fölelegetése mellett az a (megszívlelendő) közös vonás, hogy milyen fontos jelentősége van egy-egy odafigyelő, irányt adó tanári szónak. Sokan kiemelték, jó emlékezetükben megőrizték azt a gimnáziumi tanárt, tanári pozíciójú vagy akár csak tanári habitusú nyelvészt, akitől találóan megválasztott, egyénre szabott feladatot, témát kaptak, vagy akár csak valamilyen iránymutatást. A „diák” érdeme az is, hogy ezen a jó nyomon elindult és gyakran messzire jutott, meg az is, hogy erre emlékszik, erről méltatással megemlékezik. Több írásból is kiolvasható, hogy akár az általános érdeklődés felkeltésében, akár a nyelv dolgai iránti érdeklődés kialakításában a középiskolának, egy-egy középiskolai tanárnak nagy szerepe volt. Rossz rímet adnak erre ugyanezeknek az írásoknak a mai közoktatás gyengeségeire utaló megjegyzései.

A visszaemlékezésekben nagy szerepet kapnak a nyelvészet színhelyei, iskolák és „iskolák”. Például és gyakoriságban talán elsőként a Nyelvtudományi Intézet, főként a Szalay utcában (külön-külön az V. emeleti részekben, a félemeleten, illetve a II. emeleten is), az Intézet vezetése, működése, közös munkálatai és közösségei, munkaértekezletei és vitakörei; majd a későbbi Szentháromság téri épület (s benne például a „legendás 13-as szoba”). Megjelenik többször és több színtérrel az ELTE Bölcsészkar, benne a – magyar meg más irányú – nyelvészeti műhelyek, a nyelvészkönyvtárral, s e helyszíneken ott vannak az iskolateremtő nyelvészprofesszorok. És meglátunk ott másokat is, például a fiatal, nagy tudású Kubínyi Lászlót kiváló tanári kapcsolatban a vele csaknem egykorú hallgatókkal (10), aztán Szabó Dénest, majd „csontvárys valóságérültségében misztikusan átsuhan a színen strukturalizmusával” Antal László (184), – és természetesen legtöbbször a visszaemlékező saját magát látja az egyetem vagy intézet kínálta vonzások és választások közepette. Hasonlóképpen meglevenedik a Debreceni Egyetem – a Csűry-iskola és nemzedékei –, és Pécs, meg Sze-

ged, valamint Pozsony, azután Kolozsvár – az erdélyi mesterek, az erdélyi magyar nyelvészek pályája és a pályák törései –, a Zágrábi Egyetem és kapcsolatai, Göttinga, és több német meg finn felsőoktatási és tudományos színtér, valamint az emigráció különféle színhelyei és lehetőségei.

Felsorolni sem tudom a színterek teljességét, és részleteznem sem érdemes – mert olvasni érdemes a leírásokat. Mint ahogyan az emlegetett nyelvész egyéniségeket sem sorolhatom fel. Úgy látom, azt hiszem, nem változtatják meg a kötet nyelvészeket bemutató leírásai azoknak a körét, akikről úgy tudjuk, a korszak kiemelkedő vagy valamilyen téren jelentős egyéniségei voltak. Ha meg a történeti kutatásokban újabban preferált együttes élmények, élményközösségek megismerésének lehetőségeire gondolunk, igazán van erre is mód e könyv alapján.

Van gondosan összeállított névmutatója a kötetnek, mintegy 16 hasáb, a nevek melletti lapszámok száma a súlyozást is megelőlegezi. Ehhez a kötethez tartozik már tárgymutató is, előnyös kiegészítés az előzőhöz képest; alapos munka ez is, talán túlzottan is az olykor, némelyik tárgyszóhoz bent a szövegben csak pár szó vagy sor tartozik.

Az egyes szakmai vitákra is alkalmat adó munkaközösségek bemutatása mellett és egyes személyek rövidebb-hosszabb említésén kívül megszületik egy-egy nyelvész egyéniségnek a gondos megrajzolása is, jobbára olyanoké, akikre az írás szerzője különösképpen is emlékezik, vagy akit valamilyen vonatkozásban példaképnek is tekint. A bemutatások között akad igen ihletett is, számomra így emlékezetes maradt a szinte filmszerűen látható Szépe-portré (Bánréti Zoltán tollából), más megnyilatkozásokban meg Deme László jelenik meg igen életszerűen és szintén sokoldalúan. Tovább szemelgetve a bemutatások és típusaik között: találunk elemző, s így kritikát is, elismerést is megfogalmazó, egyúttal tiszteletet kifejező leírást (Hajdú Péterről és Lakó Györgyről ír így Csúcs Sándor), s van, aki humoros-ironikus hangvétellel él s veszi el vele valamennyire a dolgok életét (Szende Tamás).

Kár, hogy olyan emlékező írás is van, mely kéretlenül-váratlanul a pályatárs képét sötétre festi, kéretlenül, mert a szerző ezt a rá tett hatás híján csak a felemlegetés kedvéért teszi. (A választ váró kérdések a szerzők pályájára hatást tevő egyéneket és motívumokat firtatták, és ezt egyébként a válaszolók nagy többsége pozitív hatásként értelmezte, azokat kereste.) Rossz ízt hagy egy-egy vádszerű állítás, különösen így, hogy ellenük már nem tud védekezni az érintett.

Fontossá vált számomra, hogy voltak, akik a nagy, azaz hatással bíró egyéniségekre emlékezve a tanárokon, a közvetlenül vagy írásaikon keresztül ható mestereken és a kollégákon túl – a tanítványokat is kiemelték (Keszler Borbála, Klaudy Kinga, Máta Mária és mások is). Itt hadd idézzek is, igazán tiszteletet érdemlő szavakat (Kocsány Piroska, 141): „Hogy igazából mi a tudomány, azt Kertész Andrásból tanultam meg. Boldog vagyok, hogy voltak ilyen tanítványaim.”

A tudományban a mikrotörténeti kutatások elterjedéséhez és eredményeihez lenne érdemes kapcsolni azokat a visszaemlékezéseket, illetve majdani feldolgozásukat, amelyeket a kötet tartalmaz. Ez a kutatási terület és módszer hozta előtérbe az utóbbi években, évtizedekben az életrajzok, életutak, egyéni sorsok és kis közösségek, élményközösségek megfigyelésének, feldolgozásának igényét, és az eredmények – a sokasodó kérdőjelek ellenére is – érvként szólnak amellett, hogy a mikrotörténeti megközelítésmódnak is helye és többféle előnye van. És úgy látszik, hogy ilyen feldolgozásra különösképpen alkalmas a szakterületek és a tudományok története, sőt a tudománytörténetek sajátos problematikája a módszer

csiszolásához is hozzásegíthet a módszer kutatói szerint. Párhuzamban az „oral history”, az elbeszéli történelem sokféle területről folyamatosan gyűlő, jobbra még feldolgozásra váró hatalmas anyagával, visszaemlékező, elbeszélő, spontán hangzó vagy interjúszövegeivel. Akár egészen konkrétan is kapcsolódunk mindehhez, nem is csak az egyes szám első személyben írt írások megkerésével és begyűjtésével, hanem ennek – az oral history archívumba is beillő – előzményével, a hazai nyelvész körökben közismertnek mondható Bolla-gyűjteménnyel. Bolla Kálmán 1975-től videofelvételeket készített nyelvész kortársakkal saját életútjukról, ez alapjává vált a „Hetvenes Évek Magyar Nyelvészei”, illetve a „Magyar Nyelvész Pályaképek és Önvallomások” című kiadványsorozatnak, melyet szintén Bolla indított el 1994-ben. Tematikusan érintkezik ez a gyűjtemény az itt ismertetett kötettel, összehasonlításokra is alapot ad gazdag anyagával, a szubjektivitásnak is nagy teret engedő viszonylagos parttalanságával. A Bakró-Nagy–Kontra szerkesztette (mindkét) kötetben a feltett kérdések inkább mederbe szorítják a múltat s jelent bemutatni szándékozók gondolatait, bizonyára ez is volt a céljuk a kérdésekkel a szerkesztőknek. Egyébként a szerkesztői előszó említi is a Bolla Kálmán szerkesztette újabb kiadványt (így: Magyar nyelvész pályaképek és önvallomások I–II. 2005–2006), mint ahogyan az első kötetben is megnevezte a közvetlen mintát adó, amerikai nyelvészek önbeszámolóit tartalmazó könyvet.

Másfelé is találunk párhuzamokat, éppen erre a korra nézve is, mert gondolhatunk az alkalmi megemlékezések, a nekrológok, születésnapj s más méltatások gyűjteményeinek tudománytörténeti hasznára is – a magunk haszná, épülése mellett –, amikor olvassuk a szintén XX. századi magyar nyelvészekről képet adó emlékezéseket, például Benkő Loránd könyvét (Magyar nyelvtudósok a XX. Században – Méltatások, emlékezések. Argumentum, 2010), vagy a korábban megjelent, de hasonló időket pásztázó könyvet, Lőrincze Lajosét (Megnől az ember szíve. Barátok – emlékek – találkozások. Veszprém, Új Horizont Alapítvány, 1993). – Valószínűleg egykor erre a „haszonra” figyelt fel az E/1. II. kötet egyik szerzője, Kiss Jenő, aki visszaemlékezve ifjú korára elmondja itt, hogy milyen érdeklődéssel követte a Nyelvtudományi Társaság előadásain az ott elhangzó köszöntéseket is (és tudjuk, hogy máig odatartozik a köszöntötteknek az életútra reflektáló válaszáda is).

2. A szerkesztők első kérdése így szól: „Mitől nyelvész a nyelvész? Vannak-e olyan egyéniségjegyek, amelyek a nyelvészt jellemzik?”; az utolsó, a hatodik pedig: „Véleménye szerint milyen irányzatok hatottak, hatnak a magyar nyelvészetre?”

A kötet kapcsán eddig elsősorban a „visszaemlékezésekről” beszéltem, ezzel a szóval foglaltam össze a szerkesztők négy kérdésére (a másodiktól az ötödikig), azaz a nyelvesszé válás és a nyelvész lét útjainak tudakolására adott válaszokat. Ezek a visszaemlékező válaszrészek jóval bővebbek általában a másik kettőre adottaknál, a legtöbben indulásukról, pályájukról, tanárokról, kollégákról, régi és újabb műhelyekről hosszan szólnak, így az egész kötetben is sokkal nagyobb teret és jelentőséget kapnak, mint az 1. és a 6. kérdés kibontása. Sőt, e két utóbbi kérdésnek a megválaszolása is gyakran beleolvad a pályaképbe, oly módon, hogy egy-egy nyelvész egyéniség felidézése magával vonja a nyelvtudós vagy nyelvésztanár személyiségének (vö. 1. kérdés), szükséges vonásainak megrajzolását is, illetőleg az irányzatok értékelése (vö. 6. kérdés) mint az egyes irányzatok felé fordulás vagy tőlük elfordulás a tudományos pálya része, és így ott kap helyet.

Ki a nyelvész? Mitől nyelvész a nyelvész? Kínálkozik a válasz, hogy attól, hogy rögtön úgy reagál válaszában az ilyen kérdésre, hogy elemzésébe fog mind a kérdésnek, mind a

szónak, a köznyelvbeli lehetséges jelentésekre, a terminológia alakulására is kitérve, és ugyanígy tesz az „irányzat”, meg az „egyéniesség”, „nagy egyéniesség” (5. kérdésbeli) kifejezésekkel (Szépe 187, 191).

Általános kutatói tulajdonságok is gyűlnek egyébként erre a kérdésre, kiemelve némelykor valamelyik jegyet mint a nyelvtudományban különösen fontosat. Néhány közülük: a módszeres gondolkodás, az általánosító igény, a kételkedés képessége (adatokban és elméletekben), konkrétumok és absztrakció összhangja, az oktatással meg a társadalommal, nyelvhasználattal tartott kapcsolat jelentősége, – és az, hogy tevékenysége legyen „hivatás”. Ezáltal örömforrássá is válhat, mert „nagy öröm látni, mikor valaki megtalálja a témáját, [...] és szabad szemmel nem látható összefüggéseket fedez fel” (Klaudy 135).

Továbbá van két tulajdonság, illetve kíváncsalom, ami kiemelendő. Az egyiket a kíváncsiság szóval, a másikat az általánosítás igénye, képessége kifejezéssel nevezném meg. A kíváncsiság, a rácsodálkozás, a probléma megválaszolás általános kutatói tulajdonság is (vagy: általános emberi tulajdonság) – szinte természetes, hogy itt is megjelenik a válaszok némi lyikében. Azért szólok róla, mert jelen van az a sztereotip kép is (írói vagy másféle szövegek idézésével), mely a nyelvészeket ennél jóval kevésbé inspiratívnak, inkább adathalmozónak, pizmogónak, merev rendszerezőnek, máskor meg könnyed elméletfaragónak tartja. Ezt ellensúlyozzák a kíváncsiságra, a realitásoktól nem elszakadó felfedező hajlam szükséges meglétére való hivatkozások. Közülük hárman is éppen a „rácsodálkozás” szóval érzékeltetik ezt. Sebestyén Árpád (162) így: „A nyelvi rácsodálkozásnak ezt a vonását nemcsak Lőrincze Lajos írásaiban, hanem Sütő András nyelvművészetében is állandóan éreztem, s mi tagadás, ma is élvezem.”

A kötetben többször megjelenő másik kíváncsalom az, hogy a nyelvész ne álljon meg a nyelvi jelenségek rendezésénél, még történetük vagy rendszerük összefüggéseinek szimpla leírásánál sem, hanem lépjen tovább a jelenségek lehetséges általánosításai felé is. Azt gondolom, hogy akik nem írtak erről, azok is így gondolják, sőt, talán annyira természetesnek veszik az ilyen kutatói hozzáállást, hogy ezért nem említik. Mégis jó, hogy többen megfogalmazták ezt az igényt követelményként, talán segít felejtetni az ezzel ellentétesen megrajzolódó, apróságokkal pizmogó nyelvész-karikatúrát.

A nyelvészeti kutatásoknak absztrakciót is igénylő természetéről szóló gondolatok, valamint a nyelvészeti kutatás sajátosságairól meg a nyelvészeti irányzatokról érdeklődő két kérdésre (1. és 6.) adott válaszok általában is előhívhatják az olvasóban egy régebbi kötet emlékét, egy hasonló kérdésekre is reagáló válaszgyűjteménynek a gondolatait. Majdnem négy évtizeddel ezelőtti válaszok ezek, melyek szintén a nyelvtudomány jellegéről, alakuló jelenéről, elképzelhető jövőjéről szólnak. Előzmény ilyen módon ez a kötet is: „Vita a nyelvtudomány jövőjéről (1972)” Szerk. I. GALLASY MAGDOLNA 1976. NytudDolg. 21. Ötven nyelvészt kértem meg személyesen arra 1972-ben, hogy válaszoljon az írásban megfogalmazott kérdéseimre arról, hogy mit gondol a nyelvtudomány és benne szűkebb szakterülete jelenéről és jövőjéről, irányzatokról, hatásuk értékéről és mértékéről, a lehetséges módszerekről és várható kutatási területekről. Még további 50 nyelvészhez eljuttattak a kérdések a Bokor Levelek 6. számaként. Többen előre írásban válaszoltak, és sokan mások is személyesen részt vettek az erről a témáról megrendezett két vitán, melynek a Bokor adott keretet (fiatal nyelvészek köre, említi más vonatkozásban az E/1. II. kötet is, 88). Sajnos magáról a vitáról sem hangfelvétel, sem kivonatoló összefoglalás nem készült, azonban később kötetbe rendeztem az írásban beérkezett válaszokat. Ez az 1976-ban megjelent kötet 28 nyelvész

nyilatkozatát tartalmazza. Vállalták a nyelvtudomány alakulásáról vallott nézeteik és elképzeléseik megjelentetését is, s ne feledjük, hogy a sok tekintetben még nem könnyű, és mindenképp összetetten megközelíthető időkben.

Érdemes összevetni az akkori, a nyelvtudomány jövőjéről is szóló elképzeléseket a jelen válaszaival. Fent említett ismertetésében Kiss Jenő is felhívja a figyelmet, hogy a Bakró-Nagy–Kontra szerkesztette első kötetben hét olyan nyelvész válaszadó is van, aki 1972-ben is az volt, s hogy ők most múltként szólnak arról, amiről akkor formálódó jövőként.

A II. kötet szerzői közül egyedül Balogh Lajos adta közre gondolatait akkor is, és ma is. Közös a két írásában – és nyelvészvonal –, hogy egységben látja, folyamatként láttatja a múltat, jelent, jövőt, mind a tudományágak történetében, mind a nyelvében. És kiemelendő, hogy Balogh már 1972-ben arról ír, hogy milyen fontos, és hogy fontos is lesz a dialektológia szociológiai megközelítése, szociolingvisztikai szemlélete. Valamint arról is ír, kiemelten, hogy a változásvizsgálat nélkül nem lehet meg a nyelvjárások vizsgálata sem. Most, a XXI. század első évtizede végén ezt – visszatekintve is – megerősíthette.

Érdemes lenne alaposan elemezni a nyelvtudományról tett mai megnyilatkozásokat, és összevetni az egykoriakkal is. A jelen kötet írásai nem erről szólnak elsősorban, mégis vannak benne jelentős megállapítások erről is. Ezért is emeltem ki fentebb mint kívánalmat az elemző készséggel összekapcsolt absztraháló képesség igényét, illetőleg az absztrakció szükségességét. A konkrét és absztrakt viszonya, a konkrét kutatások és az elvonatkoztatások kellő aránya, a nyelvi adatok, hangzó és írott szövegek szerepe és az általánosítás szempontja, az elméleti igényesség: mindezek szerepet kapnak – most is, korábban is – a nyelv kutatásáról való gondolkodásban. Tüzetesebb felmérésük nélkül ugyan, de az olvasmányélmény alapján az alakult ki bennem, hogy az egyensúlyra törekvés, kiegyenlítés igénye él. És nem áll egyedül Nyomárkay István azzal sem, amikor így fogalmaz (150): „Nem elsősorban az irányzatokhoz való deklarált vagy implicite kifejezett tartozás érdekel, hanem a nyelvtudományi munkák tartalma”.

3. A kötetben magáról a kutatásokról szólva többen is bemutatják témáikat, a velük kapcsolatos problémákat múltban és jelenben, részletezik terveiket. Jó ezeket olvasni (minden tudománytörténeti haszonról megfélekedve), hiszen ilyesmire jobbra csak baráti vagy szoros munkakapcsolatban kerül sor. A megnyilatkozások jellege többféle, van viszonylag rövid életrajzi beszámoló, vannak hangulatos részletező emlékezesek, és tanulmányértékű írások is. Tanulmányként olvastam Sebestyén Árpádét, főként azokat a részeket, ahol a tudományos iskolateremtésnek nem fővárosi, nem nagy egyetemi lehetőségeinek nehézségeiről szól, de az ismeretterjesztésről, s a közoktatás és felsőoktatás gondjairól szólókat is; illetőleg ugyanígy Kiss Jenőét, ahogyan a hazai és egyetemes nyelvtudomány jelen alakulásáról, fejlődéséről értekezik az írását záró lapokon. Másoknál más téma emelkedik ki: emlékezetesek számomra Péntek János sorai is arról, hogy ne legyen éles határ vagy rangsor „külső és belső” nyelvészet között, a nyelv és a kultúra különböző tudományterületei közt, mint ahogyan diakrónia és szinkrónia között sem. Más vonatkozásban meg azok a részletek maradtak tanulmány jellegükkel is emlékezetesek, ahol kutatók – Békési Imre, Kassai Ilona, Klaudy Kinga, Varga László és mások is – a saját szakterületük problematikáját vázolják fel.

A kutatások, tudományágak alakulásának egyik csoportjáról olyan – tudománytörténetre is vonatkozó – megállapítások születtek e kötet több írásában (vö. Balogh Lajos, Kiss Jenő, Péntek János, Sebestyén Árpád), melyek egy irányba mutatnak. A dialektológiáról és a nyelvtörténetről, s részben a nyelvmuvelésről van szó, és velük összefüggésben a szociolingvisztikáról. Arról, hogy a nyelv történeti vizsgálatában és a nyelvjárások kutatásában is (és természetesen a nyelvmuvelésben) régóta jelen van a társadalom, társadalmi változás, rétegződés szempontja, s hogy ez a nyelvhasználat lényegéből folyó következmény, így természetes folyamat, ahogyan a nyelvtörténetben és a nyelvjárások kutatásában is felerősödött a szociolingvisztikai szemlélet. „Összenőtt, ami összetartozik” – mondja erről Kiss Jenő, saját szociolingvistává válásáról ugyan, de a tudományágak folyamataira is érti. Majd így folytatja (111): „A szociolingvisztika látás- és szemléletmód, amely mind a dialektológiát (amelyben a szociolingvisztika egyébiránt egyik felmenőjét tisztelheti), mind a nyelvtörténetet megtermékenyítette, az előbbit pedig a strukturalizmus egy időben diszkreditáló vélekedésével szemben rehabilitálta is.” Az idézetbeli zárójeles mondattal egybehangzó Sebestyén Árpád megállapítása, s ő ezt így részletezi (171): „Az európai és benne a magyar dialektológiai kutatás a 19. század elejétől a szociolingvisztikai megfigyelések kincsesbányája; aligha van igaza annak, aki ezt a diszciplínát vadonatújnak, az 1960-as években keletkezettnek hirdeti.” – A vizsgálati módszerek és tudományterületek szükségszerű érintkezéséről vagy integrálódásáról sok szó esik általában, és amint olvashatjuk, ebben a kötetben is.

4. Azt hiszem, a szerkesztők e könyv összeállításával, a szerzők a részvétellel hozzájárulnak nemcsak a tudománytörténethez és nem is csak az érdekes olvasmány létrehozásához, hanem ahhoz is – akár az erről kifejtett gondolatokkal, akár a munkásságuk ismertebbé tételével –, hogy egyetérthessünk az olyan értelmű megnyilatkozásokkal, melyek közül Kara Györgyét idézem (82): „A magyar nyelvtudomány ma színesebb, sokrétűbb, mint valaha. Sok új irányzat mellett remélhetően megőrzi s továbbviszi jó hagyományait. Jó hagyomány a nyitottság is, melyben szóhoz juthat minden iskola.”.

GALLASY MAGDOLNA